

Neyzen Tevfik

KOLAYLI

(1879—1953)

Hayatı ve Eserleri

24 Mart 1879 yılında İzmir'in Bodrum ilçesinde dünyaya gelen *Tevfik Kolaylı*, Rüstiye mektebi öğretmenlerinden Hasan Fehmi efendinin oğludur.

Hasan Fehmi efendi, musikiden anlayan nükteci, sanatsever ve kültürlü bir hoca idi. Başında sarıkla saz dinlemeye gittiği için hücumlara uğrar, fakat aldırılmazdı.

Kuvvetli bir hâfızaya sahip olan Hasan Fehmi Efendi, bir gecede Kur'an'ı iki defa hatmetmiş ve Şeyhülislâm Hâfız Necib efendiden icâzet almıştır.

Neyzen'in annesi, babasından önce ölmüştü.

7-8 yaşında iken bir gün babası, küçük Tevfik'i elinden tutarak gezdirirken, yorulup Bodrum'un Tepecik kahvesine gitmişler ve arkalıksız bir iskemleye oturup dinlenmişlerdir.

O sırada kahveye yakın yerdeki ağaçlar altından yükselen bir ney sesi, küçük Tevfik'in ruhunun derinliklerine işler. Babası, "Bunlar dervişlerdir oğlum, ney çalıyorlar." Jemîş: ondan sonra Tevfik, Ney'e delice merak sarmıştır.

Birkaç yıl sonra babası, Urla'ya tâyin edilince, Tevfik de bir gün Urla sokaklarında dolaşmağa çıkmış. Çarşıda bir berber dükkânı önünde duyduğu ney nağmeleri, basbayağı onu yeniden büyülemiştir.

Tevfik, ceketinin önünü ilikleyerek, fesini düzelterek terbiyeli bir tavırla dükkândan içeri girer ve berber Kâzım efendinin elini öperek, kendisine Ney dersi vermesini rica eder.

İyi kalpli okumuş bir insan olan Kâzım efendi 15-16 yaşlarındaki bu meraklı çocuğun isteğini kırmaz ona ney dersi vermeğe başlar. Fakat Tevfik'in bu kuru kamış parçasından çıkan seslere karşı duyduğu derin zevk, onda ruhsal bir hastalık yaratır. Genç neyzen, bayılmalar, sar'a nöbetleri sıkıntılar geçirmeğe başlar. Fakat o, bütün bu rahatsızlıklara rağmen ney'e olan derin sevgisinden kendini kurtaramaz.

Bu sırada şiire de merak saran Tevfik, o çocukluk günlerini şöyle anlatır:

"—Yedi yaşında ya var, ya yoktum. Köyümüze saz şairleri gelmişti. Bir gece bunları dinledim. Esasen (Kan Kalesi)ni, (Kahraman Katil)i, (Arzu ile Kanber)i, (Tahir ile Zühre)yi, (Leylâ ile Mecnun)u dinlemiş, bunlardaki beyitleri ezberlemiştim. İşte şiir söylemek zaman böyle derlerdi hevesi, saz şairlerini dinlemek ve bu kitaplardaki beyitleri ezberlemekle başladı."

Tevfik'in sağlık durumunun sarsılması ve ney'e merakı, öğrenimine engel olur düşüncesiyle ailesini üzüntüye düşürmüş, ney dersi almasına son verilmiştir.

Buna canı sıkılan Tevfik'te, yine ikide bir düşüp bayılmalar görülmeye başlamıştır.

Hastalığı yüzünden öğrenimini sürdüremeyen Tevfik'i annesi İstanbul'a götürüp hacılara, hocalara okutmuş, Eyüp'te tesbihten geçirtmiş ve nefes ettirmiştir. Bunlardan bir fayda görülemeyince, Tevfik o devir İstanbul'un meşhur hekimi Pepo'ya da götürülmüş ve musevi doktor şu öğütte bulunmuştur.

"—Bu çocuk ney'e meraklı ise bırakınız, onunla meşgul olsun, üstüne düşmeyin!"

Bundan sonra ney'ini istediği kadar çalmakta hür kalan Tevfik, İstanbul'dan Urla'ya döndüğü gün, sevinçle şu mısraı yazmıştı.

"Kavuştü âşık-ı şeydâ o yâr-i cânâna yine!"

Urla'da ney'ini elinden bırakmayan Tevfik, bir taraftan bağlama, cura, tambura çalmayı öğrenmiştir. Yıllar geçtikçe hem ney çalmağa hem de dağlarda avlanmağa başlayan Tevfik'i babası sonraları İzmir'e götürerek Mevlevî şeyhi Nureddin efendiye teslim etmiştir. Neyzen, Urla'da iken öğrendiği ney'i İzmir Mevlevî Dergâhı'na ve çalgıcı kıptilerin meclislerine devam ederek iletmiştir.

Tevfik, o gençlik günlerini şu beyitle özetliyor.

"Nota ile meşke devam etti, şöyle birkaç mâh, Sema, mütriba girdi. "ney" elde, başta külâh."

Neyzen Tevfik'in ilk şiiri 30 Nisan 1314 (1898) günlü ve 18 sayılı MUKTEBAS dergisinde çıkan ve "Urla mekteb-i rüstiyesi muallim-i evveli Hasan efendinin mahdumu Tevfik" imzasını taşıyan şu gâzeldir:

"Dilşikârim! Sen esir ettin dil-i nâşâdım!,

Şivekârim! Levha-i hüsnün gönül sayyâdı mı?

Düştüğün gündenberi gafletle hüsnün dâmına,

Eyledin eflâke i'lâ âhımı, feryâdımı!..

Hançer-i hicrine cânâ sinemi çâk eyledin,

Aşık incitmek acep cânânların mütâdı mı?

Gözlerin mir'ât-ı İskender gibi yakıtı beni

Tiği cevrin etti virân hane-i âbâdımı..

Hak seni Tevfik'e mazhar eylesin ey bivefâ!

Eyledi aşkın perişan fikr-i istidâdımı!.."

Mevlevî dergâhında sanat ve ilimle ciddi olarak yetişmeğe başlayan Neyzen Tevfik, 20 yaşına geldiğinde artık adını hem usta bir neyzen, hem de şair olarak duyurmağa başlamıştı.

1902 yılında Sütluce Bektaşî Tekkesi şeyhi Mümin Baba'dan nasib alarak bir Bektâşî dervîşi olan Neyzen Tevfik, başboş bir ömür sürmüş, ünlü kişileri korkusuzca yermekten çekinmemiştir.

1889-1903 yıllarında İstanbul'da çukurçeşmede ahşap Ali bey hanında Neyzen, kardeşi Şefik Kolaylı ile beraber oturdukları sırada, Mehmet Akif, Sargüzelden buraya yürüyerek gelir, Neyzen'e Arapça Farsca ders verir, yahut ondan ney üflemesini öğrenmeğe çalışırdı. İki yıldan fazla Neyzen'den ney meşkededen Mehmet Akif'in, parmakları uzun ve kalın olduğu için icabeden yerlerde sîr'atle ney deliklerini açıp kapayamadığından ney çalmaktan vazgeçmiş ve bu mecburiyet karşısında üzüntüsünü şu beyitle belirtmişti:

"Heyhat! Söndü şevkim, şevkimle ben de söndüm; Hanlarda sürüne sürüne Aşık Garib'e döndüm!.."

M. Akif'i tam mânasıyla hocası olarak kabul eden Neyzen de bir şiirinde şöyle der:

"Adam etmek — çün beni pek çok yorulmuştur bu zât,

Kalmışım ruhumla minnettari mâdâm-ül hayat."

Dünyada yaşama için gerekli şeylere, paraya, pula kılğa, kıyafete hiç değer vermeyen Neyzen Tevfik, kötü politikadan, yobazlıktan, ikiyüzlülükten, yalan gösterişlerden daima nefret etmiştir:

"Düşeli, derd-i firâkin ile sevdâya, mey'e,

Müptelâyım, deliyim, sinmişim esrâr-i ney'e..

Feleğin kahpe başında paralansın parası,

Ben güzel sevmeye geldim, değil ekmek yemeğe!."

Şahsi idarelerle daima savaşıyor sarayın verdiği madalyaları denize amıştır. Rahmetli Behçet Kema Çağlar'ın dediği gibi:

"Câize koparamadığı vezire, padişahın gözünden düşeceği zamani gözetleyip küfür savuran eski hiciv yeline; bir Namık Kemal merdliği ile, iktidarda olana dahi yeni fakat hâlâ Şarklı hiciv, NEYZEN'in eseridir..."

Vatanseverliği, dürüstlüğü ile sevilen Neyzen Tevfik şiirlerinde şahsi, kirgünlüklerin ve öfkelerin yerine sosyal hayatımızın aksaklıklarını ağır bir dille ve bir sanatçıya yakışır yolda yerer; hiciv türündeki başarı yanında, tasavvuf konularını da ustaca bir anlatımla işlemesini bilirdi.

"Ben hayatım boyunca hürriyeti aradım. Bulur gibî olduğum zamanda ya gasbettiler veya çalverdiler. Ben bağı açık ve bağı yarık insanların hizmetçisiyim." diyor Neyzen Tevfik, ayakta boyacasından ordinarius profesörüne kadar, hayatın her tabakasından dostları ve hayranları olan, çağının en güçlü ve ünlü kişisiydi.

1952 yılında Şehir Komedi Tiyatrosunda kendisine güzel bir jübile yapılmış ve törende büyük bir halk topluluğu bulunmuştu.

Halk adamlığı niteliği, ney çalışındaki ve yergi türündeki ustalığı ile NEYZEN, "Türklerin Diyojen"i sayılır.

Ölümünden birkaç gün önce yanına giden rahmetli Cemalettin Server Revnakoğlu'na Neyzen Tevfik, ağlaya ağlaya:

"Şâhif ol, ben müminim. Hazreti Muhammed dünyaya gelse ewelâ benimle görüşür, yobazları semti-ne bile uğratmazdı, diyerek şu kit'asını okumuştur:

Felsefemde yok ölem ben çünkü sırrı vâhidim

Cem'i kesrette yekünen sıfır-ı mutlak olmuşum.

Yokluğumla aşikârim, ehl-i beyte aidim.

Secdemin şeklindeki ismi MUHAMMED şâhidim!"

Eserleri

76 yıllık hayatı, ıstıraplı ve hareketli geçmiş, ondan bize 1919 yılında yayınlanan "HİÇ" ve 1924 yılında çıkan "Azâb-ı Mukaddes" adlı iki eseriyle plağa alınmış ney havaları, dalma dillerde tekrarlanan şiirleri ve onu seven gönüllerde dinmeyen acısı hatıra olarak kalmıştır.

Kendisi ney'i ile yüze yakın Plâk doldurduğunu söylerdi.

Medrese tahsili sırasında sarık saran, cübbe giyen, Kur'an-ı Kerim'i hıfzeden Neyzen Tevfik, orada Muhiddini Arabi'yi, İmâm-ı Molla Câmi'yi etrafıca incelemiş, değerleri hakkında geniş bilgi edinmiştir.

Şiirde fıkıhta, mantıkta şöhret olan Şeyh Vasfî, Mustafa Sabri hoca, Mustafa Asım'la yakın arkadaşlık kurmuş, Şeyhülislâm Musa Kâzım efendiden ders okumuş, şair Mehmet Akif'ten de Arapça, Farsça, Fransızca, ders almıştır.

Şiirlerinde belli başlı bir görüşü savunmamakla beraber tasavvuf alanında bir otorite haline gelmişti.

Fakat Neyzen Tevfik, Tanrı ile kendisi arasına kimsenin girmesini istemezdi.

Kıyâfet devrimi günlerinde ise NEYZEN TEVFIK, bazı kadınların aşırı davranışlarını şu kit'asıyla kınamıştı:

"Öyle hürriyete âşık ki kadınlar hattâ

Hiç bir erkek olamaz onlara yol arkadaşı..

Çıkar, at çarşafı; teklifine karşı nitekim:

Donu fırlattı açacak yerde başı".

"Türk'e Birinci Öğüt" şiiriyle, NEYZEN kadar Türk'ü iyi anlatan adam, gelmemiştir; diyebiliriz.

O, yüzyılların yetiştiremeyeceği büyük bir sanatçı, mevki ve şöhret sahiplerini amansız şekilde hicveden derbeder bir deha idi. Üzülerek tekrarlamak gerek ki, Şair Eşref gibi NEYZEN'in de yeri boş kalmıştır ve doldurulamayacaktır da...

Bodrum da Neyzen Tevfik'in doğduğu ev müze haline getirilmiş, şehrin deniz kıyısındaki en iyi caddesine (Neyzen Tevfik) caddesi adı verilmiştir.

Ayrıca Bodrum ve Bafra'da iki okul (Neyzen Tevfik) adını taşımaktadır.

NEYZEN'in hoşsohbet tarafı da, meclisinde bulunanları daima kendisine hayran bırakmıştır.

O, kendine özgü anlatma tarzıyla her zaman dinleyenlerin ilgisini çekmiştir.

İşte NEYZEN'in 1949 yılında "Azâb-ı Mukaddes" kitabı basılırken, Kardeşler matbaasında anlattığı bir fıkrâ hepimizi gülmekten kırıp geçirmiştir:

Bir sabah aç kalan tilki, tavuk kümesine gelerek horoza seslenir:

— Haydi gel de beraber bir sabah namazı kılalım!

Horoz — Hay hay demiş, ben de zâten buna hazır lanıyordum. Sen kümesin yanında uyuyan iri çoban köpeğini göstererek hele şu imamı uyandır, ben de he men geliyorum.

Tilki, uyuyan kocaman çoban köpeğini görünce maksadına ulaşamayacağını anlamış ve kaçmaya başlamış...

— Nereye gidiyorsun, namaz kılmayacak mısın?

— Abdestim bozuldu, tazelemeye gidiyorum, ce vabını vermiş..

NEYZEN, "Bütün sokakların tozları üstünde, sanki toprağa düşmüş bir mücevher" gibi bu dünyada çektiği sıkıntı ve eziyetten kurtulup, ebedi âleme tertemiz göç ettiğine inanmış ve şu kit'asıyla bütün ömrünün ayrıntılarını aksettirmiştir:

"Duysun aşkın elindeki rebâbı

Okunsun alında çile kitabı..

Neyzen gibi günahının hesabı,

Mezara girmeden sorulmuş olsun!.."

Hayat dramı, Ney, Mey ve Hey ile özetlenen NEYZEN TEVFIK, her hâli ile yeri boş kalan büyük bir mü-tasavvıf ve eşsiz bir hiciv şairidir.

Neyzen Tevfik ve Hicvi

TÜRK hiciv ve mizah edebiyatının en büyük iki temsilcisinden biri ve en büyüğü olan Neyzen Tevfik Kolaylı'nın hayatı ve eserleri üzerine her biri büyük hacimde beşeryüz sahife civarında beş eser ve bir çok da küçük hacimde esercikler yayınlanmıştır. Bunların miktarı da yirmiyi bulur. Diğer büyük hiciv üstadımız Eşref ile beraber, bütün Türk edebiyatında emsalsiz hiciv (taşlama) ustalarından olduğu halde, bugünkü genç Türk nesilleri tarafından pek de bilinmeyen, takdimi ve yorumu genç nesillere ulaştırılamayan bir kaç büyük değerimiz arasında bu iki edebimiz de bulunmaktadır. Fikret'in Nef'i için yazdığı ve bütün bir meşrutiyet neslinin dilinde dolaşan mısralarında dediği gibi:

"Öyle bir nehr-i muazzam gibi cuş etmişsin,

Fakat eyvah, çorak yerde akıp gitmişsin

Sana bir başka zaman başka zemin lâzımdı,

Sana bir âlem-i lâhut nişan lâzımdı"

mısraları sanki Neyzen Tevfik için yazılmıştı. Cemiye tin aksaklıklarına yolsuzluklarına ve alçaklıklarına onun filozof ve deryadil gözüyle bakmasını bilenlerce tam bir humorist olarak kabul edilen ve şiirleri de İranlılar'ın Ömer Hayyamı gibi, olan NEYZEN TEVFIK'i özetlemek istersek diyebiliriz ki;

"Çaldığı sazdan adını alan ve yalnızca "Neyzen" olarak anılan Tevfik Kolaylı, 28- Ocak-1953'de toprağa verilmiş ve aramızdan ayrılmış tam 31 yıl olmuştur."

"REMZİ târihin yazarken çekti bir âh-ı hazin,

Gitti NEYZEN elde mey kevser şarabın içmedi".

Hâfız Yusuf ta şu beyitle ölümüne tarih düşürmüş tü:

"Son dem oldu bu târihi güher,

Nağme-i şâd Lebbeykullah..."

Hürriyet ve insanlık âşığı, hiciv ve ney üstadı Neyzen Tefvik'i adını açıklamayan bir feylesofumuz ne güzel anlatmıştır:

"Bence Mevlânâ ile Neyzen arasında yakın bir ilgi vardır. Bu iki kişinin de ulaşmak istediği hedef aynı, fakat izledikleri yollar ayrıdır. Mevlânâ, Ney'i Dergâh'a sokmuş, Neyzen Dergâh'tan çıkarak halkın ayağına götürmüştür. Mevlânâ'ya "Veli", NEYZEN'e "Deli" diyenler, veli ile deli arasındaki büyük tasavvuf kavramını anlamayanlardır. Neyzen, şu yalancı dünyaya kendini tanıtmak için gelmedi ma, yine de gerçek dünyası tanınmadan göçüp gitmiş. Saygı ile anıyoruz. Tefvik Hüda'dandır."

Türk'e Birinci Öğüt'ten

Şimdi geldin az buçuk aslındaki imana Türk,
Çekmek isterdim seni çoktanberi divana Türk.
Sinede mihrâb-ı beytullâhı bul, virâne Türk.
Bi tekellüf gir harim-i Hazret-i Yezdan'a Türk,

Bastığın yerlerde şan ver cinsine, vicdana Türk!
Dizginin canbaz elinde olmasın bak dikkat et,
Çektiğin alâm-ı istibdadı vird-i ibret et.
Davran artık, nefsini öğrenmeğe son gayret et,

Kaibini aşk-ı vacanla Mâbed-i milüyyet et,
Ateş-i hicranla ver su hançer-i giryân-a Türk!
Arş-ı âlâya asıldı hucdet-i milliyyetin.
Kendi nefsinde görülsün halka, hakka hizmetin,

Ehl-i zulme kulluk etmekle onulmaz illetin.
Madrabaz kumpanyasından farkı kalmaz devletin
Zorla anlat bunları âzâ-yı Meb'usâna Türk!
Himmet-i pir-i zamanla tayy-i eh'âd eyledin

Hâk olan ecdâdını ihyâ edilip şâd eyledin,
Ölmeyen tarihini dünyaya inşâd eyledin,
Sâyesinde dibciğin bir varlık icâd eyledin,
Dehre eyvâllâh dedirttin yazdığın fermânâ Türk!

Cevher-i hilkat senin askerliğine müftehir,
Mâ'bed milliyetinde oldu mâ'budun demir,
Arş-ı mevcudiyetinde âlem-i imkân nedir?
Yaptığın şu inkılâbı ölçemez hikmet, cebir,

Gıpta eyler saha-i icâdına efsâne Türk!
Bir belâsın İtilâf'ın kuvvet-i mağruruna,
Bir kırık kağıtla çıktın fenn-i harbin turuna.
Bunca devlet oldu mağlub âkıbet mahsuruna,

Şıçtın amden ilm-ü fennin hikmet-i düsturuna,
Doğrusu açlık pes etti sendeki idmâna Türk!
Hikmet-i hilkat seni kılmış temettünden muâf,
Bir beis yok etsen âsar-ı asırdan inhirâf,

Hacc-ı Ekber'se murâdın, kalbini eyle tavâf,
Kendin attın kendini her zillete, husrâna Türk!
İşte, Mekke, Müslümanlık inhisâr altındadır,
Hacc'a niyyet eyleyen katl-ü hasâr altındadır.

Bak vatan baştan başa bin iftikar altındadır,
Yuttuğun bir lokma, hâlâ ihtikâr altındadır,
Bir nazâr kıl bunca yıldır verdiğin kurbana Türk!
Bir cezâ çektin ki on beş yıl sebebeden bi haber,

Üç buçuk mülhid rezilin keyfine oldun esir,
Pâdişâh alçak, kumandan fâhişe hâin ve vezir,
Su-i idrâkinle Azrâil'i zannettin sefir,
Böyle girdin sûretâ âyine-i devrâna Türk!

Kendi yurdunda, evinde kaç asır kaldın garib,
Başına oldu musallat bin heyulâ-yı acib,
Medrese tekke, mekâtib, hepsi de millet firib,
Aldığın kâfi sana Gazi-i Ekber'den nasib,

Kalma esrâr-ı hüdâya bir zaman bigâne Türk!
Sıdk ile askerliğin kâfi rızâ-ullah için,
Üzme artık kendini bir şeyh için, dergâh için,
Eğme başın suret-i İblis'e eyvâllâh için,

Kanma âyin-i ceme, irşâda, bir meydana Türk!
Türkü yine o türkü sazlarda tel değışti,
Yumruk yine o yumruk, bir varsa el değışti.

Hekimlere Naz

Bir hazâkat zedeyim midemi tıp tepti benim,
Kırk katır tepseykırım azdı şu âciz bedenim,
Kapladi her yanımı sancı, elem, ağrı, bere,
Bir mezâr oldu cihan, sanki etibba haşere!
Hastahane sanarak çok yere girdim çıktım.

İbret aldım oralardan ve canımdan bıktım.
Avni'min himmeti erdi yine imdâdım ıza.
Hâtime çekti bir er nâle vü feryâdım ıza.
Kalmamıştır gibi âciz bedenimde bir şey,
Yaşasın sine-i millette Hasan Vasif Bey!

Kıt'a

Sermedi bir iştiâlin şu'le-i fânisiyim,
Türk'e ait ülkenin feryâd-ı ruhânisiyim
Aldığım kâfi bana Gazi-i Ekber'den nasib
Gölgesinde ma'bed-i vicdanımın bânisiyim!

